

HET PAARD VAN TROJE

Het verlenen van asiel door Nederland in de periode 1945-1955

The Trojan Horse. Outsider and insider influence on obtaining asylum in the Netherlands in the first decade after the Second World War

Writers frequently refer to the generous asylum policies of West European countries in the Cold War. It almost seems to be a mantra. Getting asylum was not so difficult, it is believed – especially compared to contemporary practice – mainly because these migrants were ‘the enemies of our enemy’. While a few writers stressed the restrictive tendencies of receiving states in the period 1945-1955, most hardly paid any attention to factors that influenced the eligibility assessments of individual applicants. In this article individual case files are analysed to do precisely that. The various people involved in the asylum procedure – civil servants of various ministries, the media, and concerned citizens – used a wide range of different arguments. This article shows how actors tried to get around the restrictive Dutch migration policy.

‘Het gevaar is groot dat Nederland, bij toelating van bedoelde vreemdelingen uit Oostelijk Europa, het paard van Troje binnenhaalt. Reeds nu verblijven er vreemdelingen met toestemming aan wier politieke betrouwbaarheid getwijfeld wordt, hoewel de nodige bewijzen om [...] maatregelen tegen hen te nemen (nog) ontbreken’.¹ Deze opmerking van een hoofdcommissaris van politie in een persoonsdossier van een Pool, die in 1950 verzocht om toelating als vluchteling, illustreert het wantrouwen van de Nederlandse autoriteiten ten opzichte van Oost-Europese vreemdelingen. De hoofdcommissaris vreesde dat spionnen Nederland binnenkwamen onder het mom van politiek vluchteling. De oplossing was in zijn ogen simpel; detentie totdat de vreemdelingenpolitie hen kon uitzetten naar het land dat zij passeerden voor zij in Nederland aankwamen of totdat een (overzees) land bereid was hen op te nemen. Toen een paar maanden later enkele Polen zich aanmeldden, bleek deze strategie onhoudbaar. Zij deserteerden van schepen, die Nederlandse

1. Nationaal Archief Den Haag (verder NA), Archief van de Immigratie- en Naturalisatiedienst van het Ministerie van Justitie en haar rechtsvoorgangers (1906-) 1945-1985 (-1999) (verder IND), inv. nr., 5.023.5026.3 Hoofdcommissaris van Politie Stoett van Amsterdam aan PG van Amsterdam van Dulleman, kenmerk: 3170/1950 (18/3/1950).

havens aandeden en reisden dus rechtsreeks vanuit Polen naar Nederland. Tegelijkertijd beperkten Canada en de Verenigde Staten, destijds een belangrijke bestemming voor transmigranten, hum immigratie.

In het naoorlogse Nederland werden verschillende termen gebruikt voor mensen die verzochten om asiel: politieke vluchteling, spontane vluchteling, prétense vluchteling, legale en illegale vluchteling, malafide, bonafide en quasi vluchteling en asielvrager. Het verschil tussen legale en illegale vluchteling heeft te maken met het bezit van reisdocumenten. Spontane vluchtelingen reisden zelf naar Nederland en waren in tegenstelling tot andere vluchtelingen niet uitgenodigd. Het onderscheid tussen bonafide, malafide en quasi vluchtelingen heeft betrekking op hun politieke, sociaal economische en criminele antecedenten. In dit artikel wordt de term asielvrager gebruikt. Asielvragers werden vluchteling zodra Justitie hen als zodanig erkende.

Het aantal asielvragers in de periode 1945-1955 bedroeg niet meer dan een honderdtal jaarlijks. In de (overigens niet zeer uitgebreide) wetenschappelijke literatuur en in het huidige politieke debat, wordt vaak gesteld dat zij gemakkelijk toegang tot Nederland verkregen.² Het lijkt een soort mantra: ten tijde van de Koude Oorlog ontving Nederland asielzoekers met open armen. Juist het feit dat zij vluchtten voor een regime dat angst inboezemde, droeg ertoe bij dat Justitie hen toeliet. Daan Bronkhorst, stafid van de Nederlandse tak van Amnesty International, meende dat toelating van vluchtelingen in Nederland tijdens de Koude Oorlog op weinig bezwaren stuitte.³ De prominente jurist Roel Fernhout noemde het West-Europese asielbeleid ten opzichten van Oost-Europeanen over het algemeen ruimhartig.⁴ Het is een mening die niet alleen in Nederland opgeld doet. De Britse politicoloog Mathew Gibney verklaarde deze houding uit een behoefte aan arbeiders als gevolg van de economische groei.⁵ Bovendien nam men, door vluchtelingen op te nemen, duidelijk stelling in de Koude Oorlog. Zijn Amerikaanse collega Charles

2. Zie onder meer: M. Hollands, *Leren uit de ontmoeting. Nederlanders in contact met asielzoekers en vluchtelingen* (Amsterdam 2006) 147; M. Mattheijer, *De toelating van vluchtelingen in Nederland en hun integratie op de arbeidsmarkt*. Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies Research Report nr. 2 (Amsterdam 2000) 9. http://www.uva-aias.net/uploaded_files/publications/RR2-1.pdf (17 februari 2009); J.W. van der Meulen, *Migratie en asiel in Centraal-Europa en de uitbreiding van de Europese Unie* (Den Haag 1999): http://www.clingendael.nl/publications/1999/19991200_cli_ess_vandermeulen.pdf (3 november 2008); D. van Dijck, *Het Asielbeleid van de Europese Unie: een veiligheidskwestie? Een discoursanalytische studie naar de constructie van een gemeenschappelijke asielprocedure in Europa* (Antwerpen 2005) 5. <http://webhost.ua.ac.be/psw/pswpapers/PSWpaper%202005-01%20van%20dijck.pdf> (17 februari 2009).

3. D. Bronkhorst, *Een tijd van komen. De geschiedenis van vluchtelingen in Nederland* (Utrecht 1990) 20 en 22.

4. R. Fernhout, *Erkenning en toelating als vluchteling in Nederland* (Deventer 1990) 3.

5. M.J. Gibney, *The ethics and politics of asylum. Liberal democracy and the response to refugees* (Cambridge 2004) 3.

Keely deelde die mening en stelde dat asielvragers vaak het voordeel van de twijfel kregen. Een genereus asielbeleid zou bovendien communistische staten in verlegenheid brengen.⁶ Deze wetenschappers benadrukken allen het onproblematische karakter van de asielprocedure. Asielvragers waren dappere mannen uit Oost-Europa die in opstand kwamen tegen verwerpelijke communistische dictaturen en zodoende het gelijk van de liberale democratie bevestigden. Waren de mensen die tijdens de Koude Oorlog vluchtten – om in termen van de Amerikaanse onderzoeker Zolberg te spreken ‘de vijand van onze vijand’⁷ – werkelijk per definitie welkom?

Er zijn enkele tegengeluiden. De Vlaamse historicus Frank Caestecker beschreef de veranderingen in het Belgische vluchtelingenbeleid aan het einde van de jaren negentienveertig en concludeerde dat ‘ongecontroleerde immigratie ongewenst’ was.⁸ Hij ging in zijn onderzoek echter nauwelijks in op de uitvoeringspraktijk. In de alinea, die de toelating van vluchtelingen in de periode 1952-1956 beschrijft, stelt hij dat de aantallen gering waren en dat strikte toepassing van de wet ertoe leidde dat velen naar het eerste land van opvang werden teruggestuurd.⁹ De argumenten die werden gebruikt in de procedure blijven buiten beeld. Om inzicht te krijgen in wat werkelijk de uitkomst van een asielverzoek bepaalde, is onderzoek op microniveau noodzakelijk. De Nederlandse historica Corrie Berghuis keek naar veranderingen in het Nederlandse toelatingsbeleid in dit decennium. Zij benadrukte het restrictieve karakter van het asielbeleid en kenschetste het als ‘in principe weigeren of uitzetten’.¹⁰ Bepaalde criteria domineerden, volgens Berghuis, het beleid, zoals angst voor infiltratie door spionnen. In de praktijk, zo blijkt uit dit artikel, hadden andere overwegingen minstens evenveel invloed. De Minister van Justitie had de vrijheid af te wijken van de wetgeving indien hij dit wenselijk of noodzakelijk achtte. Dit artikel laat zien wanneer, hoe en waarom van het beleid werd afgeweken.

Het hedendaagse restrictieve asielbeleid wordt verklaard uit het feit dat de asielzoekers van nu fundamenteel verschillen van die in het verleden.¹¹ Indien, zoals in dit artikel wordt betoogd, de Nederlandse autoriteiten net na de oorlog minder genereus waren dan algemeen wordt aangenomen, dan verklaren de kenmerken van de asielzoekers van nu niet het hedendaagse

6. C.B. Keely, ‘The international Cold War regime(s): The end of the cold war matters’, *International Migration Review* 35: 1 (2001) 303-314, aldaar 307-308.

7. A.R. Zolberg, *A nation by design. Immigration policy in the fashioning of America* (New York 2006) 18.

8. F. Caestecker, *Vluchtelingenbeleid in de naoorlogse periode* (Bussel 1992) 63-94.

9. Caestecker, *Vluchtelingenbeleid in de naoorlogse periode*, 91.

10. C. Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid het Nederlandse toelatingsbeleid voor vluchtelingen en Displaced Persons van 1945 tot 1956* (Amsterdam 1999) 125-128.

11. S. van der Werf, *Allochtonen in de multiculturele samenleving. Een inleiding* (Bussum 2002) 208.

beleid. Waar het in dit artikel om gaat, is niet zozeer de veranderingen in het Nederlandse vluchtelingenbeleid, al vormt dit natuurlijk wel het decor, maar de vraag welke argumenten de betrokkenen in de asielprocedure aandroegen om de Minister van Justitie te overtuigen dat een asielvrager toelating verdiende. Het gaat om de zoektocht naar ruimte binnen het restrictieve asielbeleid. De betrokkenen onderschreven de noodzaak van restrictieve wetgeving, maar droegen argumenten aan waarom een specifiek geval uitzonderlijk was. Veel asielvragers verkregen uiteindelijk toelating op andere gronden. De asielaanvraag van een mijnwerker kon Justitie afwijzen, maar hij kon vervolgens wel als arbeider worden toegelaten. Het gaat hier om de creatieve oplossingen die werden gezocht (en gevonden) om asielvragers toe te laten als vluchteling of anderszins.

Theorie

Het nemen van beslissingen in de asielprocedure lijkt op het eerste oog het toepassen van wetten. Onderzoek leert echter dat de praktijk en de wet nogal verschillen. De Amerikaanse onderzoekster Tanya Basok keek onder meer naar de invloed van pressiegroepen, vakbonden, internationale regelgeving, politieke partijen en de media.¹² Ander Amerikaans onderzoek toonde aan dat er grote verschillende waren tussen inwilligingpercentages van Amerikaanse rechters.¹³ Vanwege de hoge werkdruk hadden rechters nauwelijks tijd om zaken inhoudelijk te bekijken. Daardoor bleken algemene opvattingen van rechters over toelating van migranten belangrijk. Mensen, rechters inclus, hebben vaak een door de media geconstrueerd stereotype beeld van vluchtelingen.¹⁴ In de media verschijnen veelvuldig foto's van zielige vrouwen en kinderen. Een afwijking van dat beeld beïnvloedt de mening van pleitbezorger en beoordelaars, zo bleek uit Amerikaans onderzoek. Nederlands onderzoek leerde dat de kansen een Afghaanse asielzoeker beïnvloed werden door welke beslisregio het verzoek afhandelde.¹⁵ Maar niet alleen beslissers beïnvloedden de interpretatie van de wet, ook de nationaliteit van asielzoekers was belangrijk. In Amerika hadden Cubaanse asielzoekers in de jaren tachtig

12. T. Basok, 'Welcome some and reject others: Constraints and interests influencing Costa Rican policies on refugees', *International Migration Review* 24: 4 (1990) 722-747, aldaar 726.

13. Tulsy geciteerd in B.J. Fischer, 'Albanian refugees seeking political asylum in the United States: process and problems', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31: 1 (2005) 193-208, aldaar 202.

14. H. Malkki, 'Speechless emissaries: refugees, humanitarianism, and dehistoricization', *Cultural Anthropology* 11: 3 (1996) 385-390.

15. P. Mascini, 'Regionale verschillen in uitvoering van asielbeleid', *Sociologische Gids* 49 (2003) 191-232.

betere kansen dan asielzoekers uit Nicaragua en Vietnam.¹⁶ Verder blijken het economisch getij en eigenschappen van de asielzoekers, zoals geslacht, leeftijd, kennis en vaardigheden van invloed.¹⁷ Zo waren de kansen van mannen en vrouwen in de asielprocedure niet gelijk, al zijn auteurs het er niet over eens wie nu de meeste kansen had.¹⁸ In dit artikel wordt het belang van de verschillende hier aangedragen factoren in de procedure getoetst.

Bronnen en methode

Meestal wanneer onderzoekers – vooral juristen en sociologen – naar asielprocedures kijken, vormt (gepubliceerde) jurisprudentie het bronnenmateriaal.¹⁹ Bij de reconstructie van het debat over asielverlening, maak ik gebruik van persoons- en beleidsdossiers van de ministeries van Justitie en Buitenlandse Zaken.²⁰ Persoonsdossiers laten zien wie intervenieerde in de asielprocedure en wat hun argumenten waren. Deze dossiers bestaan uit een verzameling brieven, nota's en memo's geschreven door ambtenaren en particulieren – samen actoren genoemd – die betrekking hadden op één persoon of familie. Enkele onderzoekers hebben persoonsdossiers eerder gebruikt. Zij keken echter naar de Justitiële verhoren en beschikkingen en niet naar brieven van pleitbezorgers.²¹ Ambtenaren van andere ministeries – vooral van

16. B. Haydan, 'What's in a name? The nature of the individual in refugee studies', *Journal of Refugee Studies* 19: 4 (2006) 471-487, aldaar 476-477.

17. E. Niemeyer, *Asylum recognition rates in Western Europe – Their determinants, variation and lack of convergence*, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=482646, versie August 2004 (9 juni 2007).

18. N. Valji, L.A. de la Hunt en J.H. Moffett, 'Where are the women? Gender discrimination in refugee policies and practises', *Agenda* 55 (2003) 61-72; A. van Baalen, 'Asiel in Wonderland: de patriarchalisering van vluchtelingen', *Tijdschrift voor vrouwenstudies* 18: 4 (1997) 418-432; P. Mascini en M. van Bochove, 'Gender en asiel. "Zelfstandige" mannen en "afhankelijke" vrouwen', *Sociologie* 3: 1 (2007) 111-130; J. Bhabha, 'Demography and rights: women, children and access to asylum', *International Journal of Refugee Law* 16: 2 (2004) 227-243; T. Spijkerboer, *Gender and asylum* (Nijmegen 1999); J. van Wetten e. a., 'Female asylum seekers in the Netherlands', *International Migration* 39: 3 (2001) 85-98.

19. Bijvoorbeeld: K. Bem, *Defining the refugee. American and Dutch case-law 1975-2005* (Amsterdam 2007); A. Leiss en R. Boesjes, *Female asylum seekers. A comparative study concerning policy and jurisprudence in the Netherlands, Germany, France, the United Kingdom. Also dealing summarily with Belgium and Canada* (Amsterdam 1994).

20. Corrie Berghuis en Marlou Schrover, 'Persoonsdossiers in het archief van de migratie- en naturalisatiedienst en haar rechtsvoorgangers (1906-)1945-1985(-1999)', in: Marlou Schrover (ed.), *Bronnen betreffende de registratie van vreemdelingen in Nederland in de negentiende en twintigste eeuw* (Den Haag 2002) 134-155.

21. Voorbeelden zijn: L. Doornheim en N. Dijkhoff, *Toevlucht zoeken in Nederland*, WODC Onderzoek en Beleid 148 (1996); M. Hulshof, L. de Ridder en P. Krooneman, *Asielzoekers in Nederland* (Amsterdam 1992); J. van Wijk, *Luanda-Holanda. Irreguliere (asiel)migratie van*

Sociale Zaken – gaven aan wat er in hun ogen in een bepaalde zaak moest gebeuren. Media, wetenschappers en bezorgde burgers waren in deze periode zelden betrokken bij individuele zaken. Zakenrelaties waren wel belangrijk en ook parlementariërs raakten meer en meer betrokken. Pressiegroepen pleitten wel voor verzoekers, zoals de Nederlandse vertegenwoordiger van de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). De UNHCR had nog geen formele rol in de toelatingsprocedure van Justitie, al ondernam het wel een eigen *eligibility assessment* op basis waarvan besloten werd tot afgifte van een vluchtelingendocument. De overheid hechtte belang aan goede contacten met particuliere organisaties zoals het Poolse Vluchtelingencomité of het Universitair Asielfonds, omdat zij zorgden voor opvang en bemiddelden bij het vinden van werk.²² Ook bezaten zij een netwerk in Nederland waarlangs informatie kon worden ingewonnen over de betrouwbaarheid van de asielvrager.

Van elke asielvrager maakte Justitie een dossier. Helaas zijn die niet allemaal bewaard gebleven. Zaken die debat genereerden, hadden een grotere kans om bewaard te worden. Juist die dossiers zijn voor dit onderzoek belangrijk omdat daarin argumenten werden aangedragen en tegen elkaar afgezet. In totaal werden 20 persoonsdossiers van Justitie en 22 persoonsdossiers van Buitenlandse Zaken aan een diepteanalyse onderworpen. Overigens kwamen ook in tientallen beleidsdossiers – die in tegenstelling tot de persoonsdossiers niet betrekking hadden op een persoon of familie, maar op beleidszaken – van beide ministeries asielverzoeken aan bod. Die zijn eveneens meegenomen in de analyse.

Voor dit artikel heb ik de argumenten, die de actoren aandroegen, systematisch geordend via een methode die bekend is onder cultuurwetenschappers als *frame*-analyse.²³ Het is een methode die wordt gebruikt om ordening te brengen in grote aantallen argumenten en zo een systematische analyse van die argumenten mogelijk te maken. *Frames* worden gebruikt om te analyseren hoe problemen worden gedefinieerd en op basis waarvan oplossingen worden aangedragen.²⁴ Actoren in de asielprocedure selecteerden en benadrukten bepaalde elementen van de werkelijkheid – en negeerden andere delen

Angola naar Nederland (Nijmegen 2007); G. Mak, 'Vluchtelingenbeleid in Overijssel tijdens het interbellum', *Overijsselse historische bijdragen* 115 (2000) 7-32.

22. C. van Esterik, *Het zout der aarde. UAF 1948-1998: vijftig jaar hulp aan vluchteling-studenten* (Amsterdam 1998).

23. D.A. Scheufele, 'Framing as a theory of media effects', *Journal of Communication* 49: 1 (1999) 103-122; Conny Roggeband en Mieke Verloo, 'Nederlandse vrouwen zijn geëmancipeerd, allochtone vrouwen zijn een probleem. De ontwikkeling van beleidskaders over gender en migratie in Nederland (1995-2005)', *Migrantenstudies* 4 (2006) 157-178, aldaar 159-160.

24. R.M. Entman, 'Framing: toward clarification of a fractured paradigm', *Journal of Communication* 43: 4 (2006), 51-58, aldaar 52.

– om zo Justitie te overtuigen. *Frames* worden zichtbaar door inventarisatie van veel voorkomende woorden, of juist het ontbreken van deze woorden, het gebruik van stereotypen en het verwijzen naar bepaalde gebeurtenissen. *Frame*-analyse is een methode die in recent onderzoek veelvuldig gebruikt wordt. Vaak gaat het dan om de constructie van asielzoekers in de media en politieke debatten.²⁵ Holly Semetko en Peter Valkenburg onderscheiden vijf *frames* in de berichtgeving door de media over asielzoekers: conflict, medemenselijkheid, economische gevolgen, moreel oordeel en verantwoordelijkheid.²⁶ Henri Nickels keek naar het asioldiscours in Luxemburg en kwam tot vier *frames*: medemenselijkheid, geloofwaardigheid, terugkeer en juridisch stelsel.²⁷

In de 42 dossiers kunnen vier *frames* worden onderscheiden: juridisch, Koude Oorlog, Nederlands belang en medemenselijkheid. In de argumentatie van actoren lopen argumenten uit de verschillende *frames* door elkaar. Het veel genoemde gevaar voor het scheppen van een precedent uit het juridisch *frame* gebruikten actoren vaak samen met het argument dat Nederland overbevolkt was. In het juridische *frame* gaat het om toetsing aan de wetgeving. Bij het Koude Oorlogs-*frame* is de herkomst uit communistische landen belangrijk. Hun verleden als tegenstander van het communisme gaf de asielvragers iets heroïsch. Dit werd versterkt door de grote moeite die zij zich getroosten om Nederland te bereiken. Bovendien lag de Tweede Wereldoorlog nog vers in het geheugen en dit waren wederom slachtoffers van een verwerpelijk regime. Tegelijkertijd werden asielvragers gewantrouwd, omdat Justitie vermoedde dat zich tussen hen spionnen bevonden. Berghuis benadrukte dit punt in haar boek. De vraag is of in individuele gevallen deze vrees bepalend was.²⁸ Het inwinnen van betrouwbare informatie over de asielvragers was cruciaal, maar juist vanwege de Koude Oorlog ook haast onmogelijk. De Koude Oorlog en de verwijdering tussen Oost en West bemoeilijkten ook het uitzetten van afgewezen asielvragers.

Binnen het Nederlands belang-*frame* werden asielvragers gezien als concurrenten op de woningmarkt (er bestond grote woningnood) of de arbeids-

25. L. d'Haenens en M. de Lange, 'Framing of asylum seekers in Dutch regional newspapers', *Media, Culture & Society* 23 (2001) 847-600; N. Lynn en S. Lea, "A phantom menace and the new apartheid": the social construction of asylum-seekers in the United Kingdom', *Discourse & Society* 14 (2003) 425-452; B. van Gorp, 'Werken aan de werkelijkheid: Een casestudie over de implantatie van een asielcentrum', *Tijdschrift voor Sociologie* 23: 3/4 (2002) 325-342.

26. H.A. Semetko en P.M. Valkenburg, 'Framing European politics: a content analysis of press and television news', *Journal of Communication* 50 (2000) 93-109, aldaar 95-96.

27. H.C. Nickels, 'Framing asylum discourse in Luxembourg', *Journal of Refugee Studies* (2007) 20: 1 37-59, 41-48.

28. In haar conclusie neemt dit punt een centrale plaats in: Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 232-234.

Oorspronkelijk bijschrift: Nog dagelijks wagen tallozen de vlucht naar de vrijheid om zich aan te sluiten bij de tienduizenden, die wel de vervolging ontkwamen, doch de ontbering niet. Het is onze plicht te helpen; het Nederlandse volk doet dit dan ook. Als eerste ter wereld. Tekening van Frits Behrendt. Met dank aan mw. R. Behrendt. Bron: *Vrij Nederland* 6-9 oktober 1954.

(RVD) meende echter: 'nu het Nederlandse huis tot bijna onbewoonbaarheid is toegetakeld, moet er mijns inziens enige tijd gewacht worden voor we de traditionele Nederlandse gastvrijheid kunnen hanteren en zulks zal ons ook niemand in het buitenland kwalijk nemen'.³⁰

markt (er werd gevreesd voor een terugkeer van de werkloosheid uit de jaren negentiendertig). De komst van andere migranten, zoals 4.000 uitgenodigde vluchtelingen uit kampen voor *Displaced Persons* en 300.000 Nederlanders uit (het voormalige) Nederlands-Indië, speelde een rol. De laatste werden overigens niet van harte verwelkomd, maar omdat ze de Nederlandse nationaliteit hadden kon toegang natuurlijk niet worden geweigerd.²⁹ We zullen zien dat persoonlijke kwaliteiten Justitie konden overtuigen een bepaalde asielvrager toe te laten.

Bij het medemenselijkheid-*frame* wezen actoren op de grote tegenstellingen tussen het totalitaire Oostblok en zijn arme inwoners en het vrije Westen. Actoren drongen aan op het uitdragen van de traditionele Nederlandse gastvrijheid. Het hoofd van de Rijksvreemdelingendienst

29. M. Schrover, 'Family in Dutch migration policy 1945-2005', *History of the Family* (ter perse 2009); L. Lucassen en R. Penninx, *Nieuwkomers, nakomelingen, Nederlanders. Immigranten in Nederland 1550-1993* (Amsterdam 1994) 139; Herman Obdeijn en Marlou Schrover, *Komen en gaan. Inmigratie en emigratie in Nederland vanaf 1550* (Amsterdam 2008).

30. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.427, Interne Nota van Hoofd van de RVD Grevelink aan Minister van Justitie, zonder kenmerk (25/9/1945).

Verderop in dit artikel wordt nader op de verschillende *frames* ingegaan. Hieronder volgt eerst een kort overzicht van de wetgeving en praktijk van de asielprocedure en van de aantallen asielvragers die naar Nederland kwamen.

Wetgeving en praktijk van de asielprocedure

Toelating van vreemdelingen – onderscheid tussen vluchtelingen en andere migranten werd in de wet niet gemaakt – geschiedde in 1945 aan de hand van de Vreemdelingenwet uit 1849 en uit het interbellum stammende regelgeving.³¹ Voor de oorlog waren er in verband met de komst van joodse vluchtelingen circulaire uitgevaardigd, die soms tegen de letter van de wet ingingen.³² Tijdgenoten noemden na de oorlog de Vreemdelingenwet volstrekt verouderd en ongeschikt om de toelating van asielvragers te regelen.³³ Enkele regels werden systematisch toegepast. Vreemdelingen moesten volgens de Vreemdelingenwet voldoende inkomen of middelen van bestaan hebben en moesten hun identiteit kunnen bewijzen. Vreemdelingen die zich misdroegen of in financiële problemen kwamen, konden door de politie worden uitgezet.³⁴ Het ontbreken van identiteitspapieren beïnvloedde de kans op asiel negatief, omdat Justitie de antecedenten van de asielvragers niet kon controleren. De vertegenwoordiger van de UNHCR schetste de werkwijze van Justitie als formalistisch, omdat het leek of paspoorten werden aanbeden.³⁵ Justitie keek ook naar het eerste land van eerste aankomst. Dit is nog steeds een belangrijk element van het asielrecht. Het eerste land dat de vreemdeling afdoende bescherming kon bieden, werd verantwoordelijk gesteld voor opvang. Volgens Justitie was het ‘welhaast in de gehele wereld een van oudsher gevolgde praktijk [...] dat een land een uit zijn gebied afkomstige vreemdeling, die zich illegaal naar het gebied van een nabuurstaat heeft begeven, terugneemt, indien de nabuurstaat zulks verzoekt’.³⁶ Nederland moest niet toleranter zijn dan omringende landen, want de ervaring leerde dat nieuw beleid snel bij de ‘aspirant vluchteling’ bekend was. De wetenschap dat Neder-

31. A.H.J. Swart, *De toelating en uitzetting van vreemdelingen* (Deventer 1978) 10.

32. Voor details zie: Mak, ‘Vluchtelingenbeleid in Overijssel; C. van Eijl, *Al te goed is buurmans gek. Het Nederlandse vreemdelingenbeleid 1840-1940* (Amsterdam 2005) 171-203.

33. H. Verwey-Jonker en P.O.M. Brackel, *The assimilation and integration of pre- and postwar refugees in the Netherlands* (Den Haag 1957) 13.

34. M. de Block, ‘Asielverlening door Nederland’, *Internationale Spectator* 26 (1972) 234-248.

35. Buitenlandse Zaken (BZ) (1945-1955) 19340, Aantallen vluchtelingen, opgevraagd door Brouwers van UNHCR. Naam nota: De positie van de vluchtelingen in Nederland, gemaakt door UNHCR van 1953.

36. BZ (1945-1955), Antwoord van Ministerie van Justitie aan Koninklijke Marechaussee (25/3/1948) op de vraag wat te doen met ‘illegale grensoverschrijders’.

land aan de asielvragers geen verblijf toestond, zou de animo om hierheen te komen doen afnemen. Andersom trok een vrij verblijf, hen juist aan.³⁷

Al voor de oorlog zag de historica Geertje Mak het (ongeschreven) asielrecht kenteren, en asielvragers individueel beoordeeld worden op vrees voor levensgevaar.³⁸ Een formele omschrijving van wie een vluchteling was, bestond echter niet. Nederland ondertekende het door de Verenigde Naties opgestelde Verdrag Betreffende de Status der Vluchtelingen (het Geneefse Vluchtelingenverdrag) in 1951, maar het Nederlandse parlement ratificeerde dit pas in 1956. Het Vluchtelingenverdrag definieerde een vluchteling als een persoon die als gevolg van gebeurtenissen voor 1951 buiten zijn land van herkomst geraakte en een gegronde vrees voor vervolging had vanwege ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een sociale groep of het hebben van een politieke overtuiging.³⁹ Er moest dus sprake zijn van persoonlijke vervolging. Ofschoon nog niet in officiële wetgeving verankerd, ging het begrip ‘vrees voor vervolging’ al voor 1956 in veel zaken een rol spelen.

Direct na aankomst in Nederland dienden asielvragers zich te melden bij de politie. Daar volgde een interview met een politieagent, soms bijgestaan door een medewerker van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD). Het rapport van het interview bevatte in ieder geval informatie over de levensloop van de asielvragers, hun reisroutes en de redenen waarom zij hun land verlieten. Daarnaast werd vermeld wat hen te wachten stond bij terugkeer in hun land en werden de namen gegeven van mensen die hun verhaal konden bevestigen. De procureur-generaal schreef een aanbeveling bij het rapport en stuurde het geheel binnen vier dagen naar Justitie. Daar voorzag het hoofd van de RVD de minister van advies. Vreemdelingen kregen de tijd om te zoeken naar documenten die hun vluchtmotieven ondersteunden. Ondertussen bleven zij in detentie totdat een oplossing was gevonden: migratie naar elders, afgifte van een verblijfsvergunning of uitzetting. Justitie willigde een asielverzoek alleen in als Sociale Zaken bereid was een werkvergunning af te geven. Indien de minister een asielverzoek afwees, bleef de vreemdeling in detentie totdat uitzetting mogelijk was.

Omdat de Vreemdelingenwet niet sprak over toelating van asielvragers, vaardigde de Minister van Justitie diverse vreemdelingencirculaires (vc) uit. De geheime vc 4A uit 1945 stelde dat Oost-Europeanen die verzochten om een verblijfsvergunning, omdat zij het niet eens waren met de nieuwe macht-

37. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Nota van hoofd van de RVD naar aanleiding van Kamervragen na bespreking van Nota 270 (20/9/1949).

38. Mak, ‘Vluchtelingenbeleid in Overijssel’, 9-10.

39. A. Grahl-Madsen, ‘The special regime of refugees’, *AWR-Bulletin* 20-21 (1982-1983) 159-167, aldaar 166-167; R. Karatani, ‘How history separated refugee and migrant regimes: in search of their institutional origins’, *International Journal of Refugee Law* 17: 3 (2005) 517-541, aldaar 517.

hebbers, niet in aanmerking kwamen voor toelating.⁴⁰ Het beste was hen aan de grens te stoppen, of indien zij illegaal binnenkwamen, uit Nederland te verwijderen. Oost-Europeanen die reeds in Nederland aankwamen, voordat deze vc gold, moest de politie weren. Echter degene met een 'aannemelijke vrees voor zijn leven wegens anticommunistisch[e] instelling' kreeg tijdelijk verblijf, als bleek dat hij niet had gecollaboreerd met de Nazi's. De tijdelijkheid werd benadrukt. Zodra 'de politieke hemel' in hun land opklaarde, moesten zij terugkeren. De minister motiveerde dit beleid met de 'alarmerende staat van Nederland' en de vrees voor meer migranten. In 1946 verscherpte de minister het beleid en moest iedere vluchteling in bewaring worden gesteld totdat uitleiding mogelijk was. De vc uit 1948 gebruikte voor de eerste keer de term 'vluchteling'. Hiervoor sprak men over vreemdelingen. Het ging in deze vc vooral om personen die al verbleven in Nederland. In de laatste paragraaf stond dat de politie in geen geval aan recent binnengekomen vluchtelingen of *Displaced Persons* een verblijfsvergunning mocht verlenen.⁴¹

De Grensbewakingcirculaire nr.6 uit 1953 gaf aan dat de politie asielvragers niet mocht uitzetten voordat de Minister van Justitie hun zaken had bekeken. Duidelijk is dat hij de besluitvorming omtrent toegang tot Nederland trachtte te monopoliseren. In 1953 vond, voor de totstandkoming van een nieuwe vc, overleg plaats binnen Justitie.⁴² Parlementariërs vonden ongelimiteerde detentie onaanvaardbaar en drongen, na ondertekening van het Vluchtelingenverdrag, aan op nieuwe regelgeving. Het verslag van het overleg geeft een beeld van de afwegingen. Centraal stonden de Poolse zee-lieden, omdat zij de grootste groep asielvragers waren, maar ook omdat juist hun positie onduidelijk was daar zij rechtstreeks uit Polen naar Nederland reisden. Zij waren in principe ongewenst, omdat zich tussen hen 'spionnen en sabotageplegers' konden bevinden. Een optie was het isoleren van Poolse schepen, zodat de Polen geen voet aan wal konden zetten. Dit kon klachten opleveren van de Poolse legatie, omdat hun onderdanen werden gediscrimineerd. Het continu observeren van Poolse schepen was moeilijk uitvoerbaar. De vraag was wat een politieofficier moest doen als hij een Pool zag deserteren. Indien hij schoot op de Pool, dan gaf dit beslist problemen in de Tweede Kamer. Bewindslieden vreesden dat dit 'niet geheel zonder grond

40. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.439, vc 4A (Geheim), Betreffende verblijf h.t.l. van Poolse onderdanen en van eenige andere Oost- en Zuid-Oost Europeesche Staten, Ministerie van Justitie, afdeling Politie, RVD, kenmerk: 184 (5/II/1945) Paragraaf 4, 6 en 7.

41. NA, IND, inv. nr., 50.23.5026.439, Nieuwe versie vc 4A, Verblijf in Nederland van Vluchtelingen en Verplaatste Personen, Ministerie van Justitie, Afdeling Politie, RVD, kenmerk: No. 66/8 (31/3/1948).

42. Voor een kladversie en de definitieve versie zie: NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.436, Verlening van asyl aan vluchtelingen, vc 4A, Bijlage 3, Ministerie van Justitie, Afdeling Politie, RVD, kenmerk: No. 66/8 (27/3/1953), officieel werd overigens pas in 1958 de vc 4A van 1948 vervangen.

De Rozenhof te Almen in 1955. Bron: NA, IND, inv. nr., 5.023.5027.862.

vergeleken kon worden met prikkeldraadversperring met landmijnen langs de Oost-Europese grens'. Een alternatief was scheepseigenaren verantwoordelijk te stellen voor de kosten van de asielprocedure. Dit was problematisch, indien Justitie de Pool later erkende als vluchteling. Was het terecht om geld te vragen indien het een *bonafide* asielverzoek betrof? Een andere mogelijkheid was de Poolse Vereniging voor Vluchtelingenhulp te vragen de Polen op te vangen totdat emigratie naar een ander land was geregeld. Vluchtelingen uit Oost-Europa prefereerden emigratie naar Amerika. Dat zij veelal doormigreerden blijkt uit een rapport van de BVD over de periode van 1950 tot 1953: slechts acht van de 40 asielvragers verbleven na enige tijd nog in Nederland.⁴³ De Poolse vereniging moest zorgen voor tijdelijk onderdak en beletten dat zij de Nederlandse arbeidsmarkt betraden. De angst bestond dat indien Justitie de Polen vrijliet, dit een aanzuigende werking had. Uiteindelijk werd begin 1953 besloten tot oprichting van interneringskamp De Rozenhof. De hoge kosten verbonden aan oprichting van dit tehuis werden aarzelend terzijde geschoven.

43. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1968, Hoofd van de BVD (Ministerie van Binnenlandse Zaken) Felderhof aan Secretaris Generaal (SG) Tenkink, kenmerk: 201996 (30/10/1953).

Het voornaamste doel van internering was het winnen van tijd, waarin Justitie de politieke en criminele antecedenten van asielvragers kon onderzoeken. Communistische sympathieën moesten blijken uit interviews en observaties. Een voordeel was dat een lange detentie ‘quasi vluchtelingen’ zou afschrikken. Het vermoeden bestond dat als het in Polen bekend werd dat in Nederland een lange asielprocedure wachtte, Polen ervoor kozen elders asiel aan te vragen. Het besluit om een kamp in te richten, zo kort na de oorlog, tekent de angst voor spionnen. Om hun geweten te sussen, liet Justitie opnemen in de vc dat verblijf van maximaal één jaar in dit tehuis vrijwillig was. Of het vrijwillig was valt te betwijfelen, aangezien Justitie bij weigering besloot tot deportatie, omdat van een gerechtvaardigde vrees voor vervolging klaarblijkelijk geen sprake was.⁴⁴

In dit decennium zien we dat personen die om asiel verzochten meer rechten kregen. Zij konden niet langer worden uitgezet zonder dat de minister was geraadpleegd. De Minister van Justitie en zijn medewerkers verkregen het monopolie op de uiteindelijke beslissing. Dit veranderde pas na de introductie van het Vluchtelingenbesluit in 1957 waarbij Buitenlandse Zaken en UNHCR een formele rol toebedeeld kregen.

Aantallen

Het aantal personen dat om asiel vroeg in Nederland in de periode 1945-1955 was niet groot. Justitie schatte dat ongeveer 1.000 mensen asiel verkregen tot 1951.⁴⁵ Bronkhorst noemde een aantal van 2.450 voor de periode 1945-1954.⁴⁶ Onduidelijk is wie daarbij waren meegeteld. Pas vanaf 1953 verplichtte de Minister van Justitie zijn ambtenaren om alle asielvragers te registreren en naar nationaliteiten uit te splitsen. Tabel 1 maakt duidelijk dat in de periode 1950 tot 1952 vrijwel alle asielvragers Poolse zeelieden waren. In latere jaren werden de landen van herkomst en beroepen diverser.⁴⁷

44. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1968, geheime memo van Raadsadviseur Eijssen aan sc Tenkink, zonder kenmerk (21/11/1952).

45. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.2522, Brief van Minister van Justitie Struycken aan Minister van Buitenlandse Zaken, kenmerk: 3818-B (15/1/1951); NA: 5.023.5026.312, Overzicht der in Nederland binnengekomen vluchtelingen (1/3/1952).

46. Bronkhorst, *Een tijd van komen*, 147.

47. Zo vroegen in 1954 vijf Polen, dertien Joegoslaven, twee Tsjecho-Slowaken, twee Hongaren, zes Oost-Duitsers en één Roemeen, Est, Chinees, Rus, Litouwer, Bulgaar, Griek, West-Duitsers en een staatloze om toelating als vluchteling.

TABEL 1 *Het aantal verzoeken om toelating als vluchteling in Nederland in de periode 1945-1955*

Jaartal	Uitgenodigde 'Vluchtelingen'	aantal asielerzoeken	waarvan zeelieden	waarvan Polen
1945	2.000 (in of net na de oorlog binnengekomen vreemdelingen: niet uitgenodigd/wel buiten procedure)	1.000 (tot 1 maart 1952)	Onbekend	Onbekend
1946-1947	3.327 (Poolse ex-militairen)		Onbekend	Onbekend
1948	4.216 (Displaced Persons uit Duitsland)		Onbekend	Onbekend
1949	72 (Vluchteling studenten)		Onbekend	Onbekend
1950	267	10	10	9
1951	36	13	13	9
1952	100	26	24	23
1953	101	46 (118)	19	21 (38)
1954	24	26 (206)	7	5 (37)
1955	426	49 (187)	15	7 (41)
Totaal	10.569	1.170 (1.560)	88	74 (157)

Het aantal asielerzoeken tot 1952 is onduidelijk. In deze tabel worden cijfers uit verschillende bronnen genoemd. De cijfers tussen haakjes omvatten waarschijnlijk ook mensen die uitgenodigd waren en zelfstandig naar Nederland reisden. Bronnen: Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 172 en 181; NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1975, Statistieken gemaakt door het Ministerie van Justitie over de periode 1953-1956; 5.023.5027.862; Opgave van vluchtelingen aan wie verblijf in Nederland is toegestaan, stand per 1 maart 1957 en 5.023.5027.312, overzicht der in Nederland binnengekomen vluchtelingen, per 1 maart 1952.

De meeste Oost-Europeanen die om asiel vroegen waren mannen van middelbare leeftijd, zo blijkt uit de bewonerslijst van De Rozenhof.⁴⁸ Voor vrouwen was het moeilijker om het IJzeren Gordijn te passeren. Veel asielvragers waren zakenlieden of zeelieden en dat waren mannenberoepen. Drie groepen asielvragers zijn te onderscheiden. Allereerst waren er mensen die legaal naar Nederland reisden op een bezoekers- of zakenvisum. Zij weigerden na het verlopen van hun visum terug te keren naar hun herkomstland. Hun antecedenten waren bekend, omdat zij deze opgaven toen zij een visum aanvroegen. Zij hadden een document waarmee zij hun identiteit konden aantonen en in geval van misdragingen was uitzetten mogelijk. Ook enkele Oost-Europese diplomaten en wetenschappers, die deserteerden na afloop van hun dienstverband in Nederland, behoren tot deze groep. Justitie wiligde hun verzoeken meestal in, omdat er een wezenlijk Nederlands belang aanwezig was. Leden van deze groep bezaten een netwerk in Nederland, dat trachtte Justitie te beïnvloeden tijdens de asielerprocedure.

Een tweede groep asielvragers verbleef voor hun komst enige tijd in een ander land, meestal in België of Duitsland. Justitie meende dat zij geen aanspraak konden maken op toelating als vluchteling, omdat bescherming aanwe-

48. Gelders Archief, Bewonerslijst van De Rozenhof, 0166/01 en 0166/2, Tehuis voor Vreemdelingen De Rozenhof te Almen.

zig was in dat andere land. Mensen die via een veilig ander land naar Nederland reisden, belandden zelden in De Rozenhof. Vaak verbleven zij lange tijd in detentie, voordat terugname geregeld was. Deze ‘illegale grensoverschrijders’ waren in de ogen van Justitie verdacht, omdat zij mogelijk politieke of criminele redenen hadden voor het verlaten van hun eerste asielland.

Personen uit de derde groep kwamen rechtstreeks vanuit hun herkomstland, maar hadden geen toestemming om Nederland binnen te reizen. Het waren merendeels verstekelingen op boten en treinen, en deserterende zeeleden. Deze mensen, meestal zonder netwerk in Nederland, zaten lange tijd in de procedure en verbleven vaak in De Rozenhof. In de jaren 1953 tot 1955 (zie tabel 1) kwamen 41 personen via een haven Nederland binnen. Justitie erkende 31 van hen als vluchteling. Slechts twintig procent van de personen die via Duitsland of België binnenkwamen, kreeg een vluchtelingenstatus.

Overigens lag het aantal vluchtelingen dat Nederland binnenkwam hoger dan het aantal asielvragers. Veel Oost-Europeanen belanden niet in de asielprocedure of kregen een werkvergunning zodat zij niet als asielvragers werden aangemerkt. Uitgenodigde vluchtelingen doorliepen de procedure evenmin. Justitie nam de vluchtelingenstatus van de bemiddelende instantie, meestal de UNHCR, over. In de jaren veertig kregen bijna 4.000 Oost-Europeanen uit vluchtelingenkampen toestemming voor vestiging in Nederland.⁴⁹ Door het uitnodigen van deze *Displaced Persons* kon Nederland zijn gastvrijheid etaleren. Uitgenodigd werden jonge, gezonde mannen voor wie werk beschikbaar was. Achter het humane gebaar, gaan economische motieven schuil.⁵⁰ Ook tussen de repatrianten uit Nederlands-Indië bevonden zich Oost-Europeanen die niet zichtbaar zijn in de cijfers van asielvragers, maar die in zekere zin wel vluchteling waren: ze konden niet in Nederlands-Indië blijven en wilden niet naar Oost-Europa.

Het Juridische *frame*

In deze paragraaf en de drie volgende worden de argumenten geanalyseerd die binnen de verschillende *frames* werden gebruikt. Bij het juridische *frame* gaat het om argumenten die ontleend werden aan wet- en regelgeving. De afwezigheid van een definitie van het begrip vluchteling in de wet (tot 1956), maakte het mogelijk om op verschillende manieren invulling aan dit begrip

49. NA, IND, inv. nr., 5.023.5027.862, Tabel door Justitie, Vluchtelingen binnengekomen na 1945. Stand per 1 maart 1957.

50. J.W. ten Doesschate, Het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van Hongaarse vluchtelingen, 1956-1957 (Scriptie Geschiedenis Universiteit Nijmegen 1985); Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 82-104; G. Mak, *Sporen van verplaatsing. Honderd jaar nieuwkomers in Overijssel* (Kampen 2000) 69.

te geven. Een ambtenaar verzuchtte dat een vrij vaag beroep op levensgevaar voldoende was voor toelating als vluchteling.⁵¹ In de casussen van een aantal zakenlieden uit Tsjecho-Slowakije, die in 1949 met een zakenvisum binnenkwamen, waren juridische argumenten zichtbaar. Hun komst was ongewenst. Het stoppen van afgifte van visa zou hun komst onmogelijk maken, maar de zakenbelangen waren daarvoor te groot. Zij reisden legaal binnen en zij beriepen zich op levensgevaar of op gevaar voor arrestatie bij terugkeer. Het gevaar voor arrestatie konden zij niet bewijzen met een beroep op de 'algemene notoire terroristische toestanden, waarop iedere bewoner van dat land zich kon beroepen'.⁵² Problematisch was dat hun verklaringen niet te controleren waren, omdat de Nederlandse gezant geen betrouwbare informatie kon vergaren. Bij wie de bewijslast lag, was niet duidelijk. In 1949 wilde de minister de Tsjech B. niet uitzetten, omdat hij niet kon bewijzen dat B. bij terugkeer geen gevaar liep. Justitie moest aantonen dat het relaas ongeloofwaardig was.⁵³ De adviseur van de Secretaris Generaal van Justitie schetste zijn overwegingen bij toelating van zakenlieden.⁵⁴ Hij meende dat als zij een recent afgeven paspoort bezaten hun communistische sympathieën vaststonden, anders hadden ze immers geen pas gekregen. Hun verzoeken kwamen voort uit de beperkte mogelijkheden in hun land. Zeker als gezinsleden achterbleven werd het 'gepretendeerde' gevaar niet aanwezig geacht. Vrees voor represailles tegenover hun gezinnen zou hen weerhouden een verzoek tot toelating als vluchteling in te dienen. Twijfel aan vluchtmotieven en geloofwaardigheid klinken in zijn betoog door. Een straffere houding was gewenst, anders was een 'toevloed' van Oost-Europeanen te verwachten. Toch meende hij dat als toelating Nederlands belang diende en indien betrokkene geen gezin had, Justitie een verblijfsvergunning kon afgeven.

Om de betrouwbaarheid van de Poolse deserteurs vast te stellen, drong de Minister van Justitie aan op een uitgebreid en tactisch interview.⁵⁵ Volgens de minister gaven vreemdelingen geregeld valse namen op of logen over hun vluchtmotieven.⁵⁶ Justitie stelde dat de Polen door hun desertie de 'vrees

51. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Geheime notitie van hoofd van de rvd Grevelink aan SG, kenmerk: Al 270 (23/9/1949).

52. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Nota: 'Betreft verblijf van vreemdelingen in ons land', van Referendaruis (eerste ambtenaar van de Secretaris Generaal) Van de West de Veer aan SG, zonder kenmerk (2/3/1949).

53. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Geheime notitie van hoofd van de rvd Grevelink aan SG, kenmerk: Al 270 (23/9/1949).

54. NA, IND, inv. nr., 5.023.5027, Nota Van West de Veer (referendaris, hoofdamtenaar ter beschikking van de SG) aan SG, geen kenmerk: (2/3/1953).

55. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1968, Nota van SG Tenkink aan Minister van Justitie Donker, kenmerk: T/R. 410 (6/10/1952).

56. NA, IND, inv. nr., 5.023.5027.862, Nota van Minister van Justitie aan de Rekenkamer over kosten van De Rozenhof, kenmerk: 397/7b (29/12/1955).

voor vervolging' zelf creëerden. Zij waren niet gedwongen om te vluchten, maar hadden economische motieven. Een andere reden voor twijfels was dat Nederland niet grensde aan de herkomstlanden van vluchtelingen. Indien zij werkelijk gedwongen waren te vluchten, dan konden zij dichterbij asiel aanvragen. Justitie wilde de Polen alleen een verblijfsvergunning verlenen indien zij in Polen blootstonden aan bestraffing of vervolging wegens een politiek misdrijf. In veel gevallen ontbrak volgens Justitie een persoonlijk conflict met de autoriteiten in het herkomstland.⁵⁷ Een hoge ambtenaar vroeg zich af of de Polen aanspraak konden maken 'op asyl als bedoeld in *The Convention Relating to the Status of Refugees*'?⁵⁸ Hij twijfelde aan hun vluchtmotieven en zag vooral economische motieven. Toch wees hij hun verzoeken niet af. Hij wees bijvoorbeeld op de Pool D. Hij ontvluchtte in 1951 zijn land vanwege de algemene omstandigheden – 'de Russen waren daar en het leven was slecht'. Volgens deze ambtenaar ontbrak iedere vorm van persoonlijke vervolging, maar toch kreeg D. uiteindelijk een verblijfsvergunning omdat de Poolse autoriteiten Polen die in het Westen asiel aanvroegen, straffen. Volgens de Amsterdamse hoofdcommissaris was het ontbreken van politieke motieven tijdelijk. Het zou niet lang duren voordat de Polen er wel mee kwamen.⁵⁹ Hij noemde als voorbeeld een Pool die tijdens een ruzie met een superieur aan boord van zijn schip zich anticommunistisch uitliet. Dit was in zijn ogen een voldoende, maar oncontroleerbare grond voor asiel. Justitie twijfelde dus aan de vluchtmotieven van de asielvragers en vermoedde dat zij naar Nederland migreerden met economische motieven. Uitzetten bleef echter achterwege.

In het persoonsdossier van de Tsjecho-Slowaakse student K. bevonden zich de aanvragen van zijn twee reisgezellen: de vrouw R. en de zakenman S. Valk, de vertegenwoordiger van het Tsjecho-Slowaaks Hulpcomité voor Politieke Vluchtelingen, stelde dat hij over hen geen ongunstig bericht verkreeg.⁶⁰ Volgens Valk waren hun vluchtmotieven een 'affaire van eerlijke strijd tegen het communisme, liefdesgeschiedenissen en geldkwesties'. Hij verklaarde de problemen omtrent hun geloofwaardigheid uit de doorstane

57. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1968, Notitie Van West de Veer aan sg Tenkink, zonder kenmerk (2/1/1952).

58. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1968, Notitie van sg Tenkink aan de Minister van Justitie, kenmerk: T/R 25 (15/1/1952).

59. NA, IND, inv. nr., 5.023.05026.16, Hoofdcommissaris van Politie van Amsterdam Stoett aan de pg van Amsterdam van Dulleman, kenmerk: vr. 12151/2/3/4 (15/11/1951).

60. Later genaamd: Nederlands Hulpcomité voor Tsjecho-Slowaakse Vluchtelingen. Het archief van dit hulpcomité bevindt zich op het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG). Het is pas toegankelijk in 2017. Het comité correspondeerde overigens niet alleen met Justitie maar ook met de Nederlandse Federatie voor Vluchtelingenhulp. Dit archief ligt ook op het IISG en is voor dit onderzoek gebruikt. Archief Stichting Vluchteling (1951-1982) doos 63.

angsten achter het IJzeren Gordijn.⁶¹ De BVD rapporteerde dat de vrouw R. niet dom was, maar achtte haar interesse in politiek nihil. Dat een vrouw politieke daden uit ideologie verrichtte, was in de ogen van de BVD onvoorstelbaar. Haar handelingen waren ‘ingegeven door haar vrouwelijke inzicht in goed en kwaad’. Zij leerde in detentie een Nederlander kennen en trouwde later met hem. De zakenman S. was al in vrijheid gesteld, omdat hij een baan vond via een zakenrelatie en dus in zijn eigen onderhoud kon voorzien. De BVD beschouwde K. als een voorstander van democratie – in voorgaande jaren hielp hij landgenoten vluchten – en vermoedde dat zijn handelen op principiële gronden berustte.⁶² De hoofdcommissaris stelde voor, gezien het BVD-rapport, K. ook in vrijheid te stellen. De Minister van Justitie besloot anders en wees het asiolverzoek van K. af, omdat hij zonder geldige papieren naar Nederland reisde. Uitzetting naar Duitsland volgde.⁶³ In 1952 vroeg K. vanuit Duitsland een visum aan om zijn getrouwde vriendin R. te bezoeken. Buitenlandse Zaken willigde zijn verzoek pas in tweede instantie in, omdat de vrees bestond dat hij vanuit Nederland anticommunistische activiteiten ging ontplooiën die de relatie met de Sovjet-Unie in gevaar zouden kunnen brengen. Dit dossier is uniek, omdat het de gegevens bevat van drie Tsjecho-Slowaken die op dezelfde dag om asiel vroegen. Twee van hen verkregen na een relatief korte procedure een verblijfsvergunning: de één omdat ze trouwde met een Nederlander en de ander omdat hij werk vond. De student K., de enige met duidelijke politieke motieven voor zijn vlucht, wees Justitie af, omdat hij zonder geldige documenten Nederland binnenreisde. Het dossier toont hoe belangrijk de manier van binnenkomst was voor de kans op asiel.

De angst voor het scheppen van een precedent was overduidelijk. Er werd gevreesd dat duizenden, wellicht tienduizenden Oost-Europeanen via ‘sluikwegen over onze (helaas poreuze) grenzen’ zouden trekken, indien bekend werd dat Nederland rekening hield met hun wens niet te willen terugkeren naar hun land vanwege de veranderde politieke constellatie.⁶⁴ De vrees voor een precedent was vooral groot indien *Displaced Persons*, die hier op eigen gelegenheid naartoe reisden, aanvaard werden: dan was het ‘hek van de dam’.⁶⁵

61. NA, IND, inv. nr. 5.023.5026.3, Brief van Valk, hoofd van Tsjecho-Slowaaks Hulpcomité aan Politieke Vluchtelingen, aan Hoofdcommissaris van Politie Stoett Van Amsterdam, zonder kenmerk (15/3/1950).

62. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.3, Rapport van Inlichtingendienst met een aantal Tsjechen naar aanleiding van illegale grensoverschrijding, kenmerk: 755a/50 (17/3/1950).

63. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.3, Hoofdcommissaris Stoett aan PG van Amsterdam, kenmerk: 3170/1950 (18/3/1950) en telexbericht van Minister van Justitie Weijers aan PG Amsterdam, kenmerk: AL 40664 – ‘46 (maart 1953).

64. NA, IND, inv. nr., 5.023.5027.427, Nota van hoofd van RVD aan de Minister van Justitie, zonder kenmerk (25/9/1945).

65. ‘Redactioneel’, *Gooische Courant* (13/11/1948).

Justitie stelde de vraag waar de grens lag als Nederland ‘in een impuls van menslievendheid mensen gaat accepteren (als vluchteling) aan de oostgrens, dan hebben we direct een paar miljoen pretendenter’.⁶⁶ Justitie vreesde dat de Duitse autoriteiten ‘hun onwelgevallige elementen langs deze gemakkelijke weg (trachtten) te verwijderen’. De Minister van Justitie verwachtte dat als hij overging tot toelating van enkele Polen een ‘grote toestroming van het aantal Poolse “politieke vluchtelingen” zou volgen’.⁶⁷ Dit was te meer problematisch omdat na toelating het onmogelijk was Polen die zich misdroegen uit te zetten. Opvallend zijn de aanhalingstekens die (wederom) duiden op twijfels over ware motieven. Eerste Kamerlid pater Beaufort legde uit dat Justitie bevreesd was verzoeken tot toelating als vluchteling volgens de Vluchtelingenconventie te behandelen omdat Justitie vermoedde dat tienduizenden Oost-Europeanen zouden volgen. Nederland dreigde zodoende ‘het vergiet te worden van alles wat uit het Oosten kwam’.⁶⁸

In het debat over de toelating van Tsjecho-Slowaakse zakenlieden kwamen zowel het punt van de geloofwaardigheid en de precedentwerking naar voren. Justitie vond het gevaarlijk hen een verblijfsvergunning te verlenen, omdat zij over het ware doel van hun reis logen en zo het Nederlandse immigratiebeleid ondermijnden. Een soepele houding zou volgens de RVD ‘de stroom van vluchtelingen enorm doen toenemen’.⁶⁹ Ook bestond de vrees dat acceptatie kon werken ‘als een sneeuwbal’.⁷⁰ Ondanks hun beweringen dat zij voor hun leven vreesden bij terugkeer naar hun land, waren zij volgens Justitie vooral uit op economisch gewin.⁷¹ Wat we zien binnen het juridische *frame* is dat niet zozeer de inhoud van de vluchtelingenclaim wordt getoetst aan wet- en regelgeving, maar dat er veeleer wordt gekeken naar de geloofwaardigheid van de asielvragers en het voorkomen van een precedent.

66. NA, IND, inv. nr., 5.023.5027.312, Vluchtelingencirculaires en bijdragen, Nota Van West de Veer (referendaris, hoofdambtenaar ter beschikking van de SG) aan SG Tenkink, kenmerk: AJZ 855/E-370 (9/3/1953).

67. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.427, Nota van Minister van Justitie aan voorzitter van Raad van Ministers Prof. Ir. Schermerhorn, zonder kenmerk (27/9/1945).

68. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.260, Opmerking van pater D. Beaufort in verslag van Interdepartementaal overleg aangaande bespreking Vluchtelingenvraagstuk, zonder kenmerk (10/3/1953).

69. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Opmerkingen in kantlijn van Grevelink aan SG op eigen nota, zonder kenmerk (1949).

70. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Nota: ‘Betreft verblijf van vreemdelingen in ons land’, van Referendaris (eerste ambtenaar van de Secretaris Generaal) Van de West de Veer aan SG, zonder kenmerk (2/3/1949).

71. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.3397, Interne nota van hoofd van RVD aan Minister van Justitie Weijers geschreven voor Ministerraad, kenmerk: Nota 270 (juli 1949).

Het Koude Oorlog- *frame*

In dit *frame* overheerst de vrees voor spionnen. Justitie wees op het gevaar van een te soepele interpretatie van wetgeving, waardoor ‘tussenschuiving van spionnen en propagandisten’ vrijwel zeker was.⁷² Zelden ontdekte Justitie of de BVD dat vreemdelingen communistische sympathieën koesterden. Indien communistische sympathieën vaststonden – zoals bij de Griek P. die een rol speelde binnen de Griekse Communistische Zeelieden Organisatie – volgde aanzegging Nederland te verlaten. Sinds de staatsgreep in Praag in 1948 was de angst voor infiltratie door communistische spionnen tot op het hoogste niveau aanwezig.⁷³ Deze coup had volgens het hoofd van de RVD ook positieve kanten, omdat de regeringen van Tsjecho-Slowakije en andere Oost-Europese landen een strengere selectie toepasten bij de afgifte van een paspoort. Alleen degenen die loyaal aan het regime waren, kregen een paspoort. Hierdoor waren, volgens het hoofd van de RVD, de ‘moeilijkheden’ voor Nederland afgenomen.⁷⁴

Bij de Poolse deserteurs vroeg men zich af hoe het kon dat zij na aankomst opeens hun communistische ideeën kwijtraakten, temeer daar zij voor hun vertrek een strenge selectie doorstonden. Ook vroeg Justitie zich af waarom de Poolse legatie geen vragen aan de Nederlandse autoriteiten stelde over deze Polen. Voor Justitie was dit een indicatie dat zij voor de Poolse autoriteiten werkten.⁷⁵ De Minister van Justitie wilde de deur voor vluchtelingen ‘op een kier laten staan en niet wijd open te gooien’, want hij geloofde dat de communistische machthebbers alle middelen gebruikten om in Nederland te spioneren en dus ook politieke vluchtelingen inschakelden.⁷⁶ De kans dat zich tussen de vluchtelingen spionnen bevonden, was niet voor iedereen even waarschijnlijk. Het hoofd van de BVD legde uit dat de meeste asielvragers maar matig ontwikkeld waren en hun geringe kennis van het Nederlands was een barrière voor spionageactiviteiten.⁷⁷

Het opnemen van Oost-Europeanen was tijdens de Koude Oorlog een politiek gebaar. De Joegoslavische diplomaat S. meldde in maart 1949 aan een medewerker van Buitenlandse Zaken – die hij persoonlijk kende – dat hij geen gehoor gaf aan een oproep terug te keren naar zijn land, omdat zijn

72. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.3397, Interne nota van hoofd van RVD aan Minister van Justitie Weijers geschreven voor Ministerraad, kenmerk: Nota 270 (juli 1949).

73. Berghuis, *Geheel ontdaan van onbaatzuchtigheid*, 232-233.

74. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Opmerkingen van Grevelink aan SG op nota van hoofd van de RVD naar aanleiding van Kamervragen na bespreking van Nota 270 (20/9/1949).

75. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1968, Brief van Medewerker RVD P. Meijer aan SG Tenkink, kenmerk: 10532/vz. (14/12/1951).

76. Minister van Justitie Donker in *Katholiek Dagblad* van 2/3/1953.

77. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1968, Hoofd van de BVD (Ministerie van Binnenlandse Zaken) Felderhof aan SG Tenkink, kenmerk: 201996 (30/10/1953).

bezittingen waren onteigend en omdat hij zich niet meer met zijn regime kon verenigen.⁷⁸ Justitie reageerde snel en vond toelating niet bezwaarlijk.⁷⁹ Binnen twee weken ontving S. een verblijfsvergunning. Ook een medewerker van de Hongaarse legatie wilde overlopen. Tegen afgifte van een verblijfsvergunning maakte niemand bezwaar. Ongetwijfeld hielpen zijn antecedenten; hij was meertalig, politiek inactief, Olympisch en wereldkampioen waterpolo, ‘volkomen West-Europeaans in de ware zin van het woord en de intelligentste en beschaafde medewerker op de Hongaarse legatie’.⁸⁰ Bij de vlotte acceptatie van deze twee diplomaten speelde beslist mee dat Nederland met hun overlopen goede sier kon maken.

Juist de media gebruikten het Koude Oorlog-*frame*.⁸¹ De zaak van de Poolse zeeman L. laat zien dat asielvragers nog een andere rol speelden; namelijk in de propaganda. L. vroeg asiel aan omdat ‘het leven in een vrij land beter was’. De Minister besloot zijn antecedenten nader te onderzoeken en zodoende belandde L. in De Rozenhof.⁸² L. schreef tijdens zijn verblijf vele brieven naar zijn gezin. Het hoofd van dit tehuis zei dat hij ‘uiteraard’ de inhoud van deze brieven controleerde. L. drong bij Justitie veelvuldig aan op een spoedige beslissing. In een brief aan de koningin stelde hij dat ‘the time previous to my escape to the Netherlands was filled with oppression and persecution by the Communist regime’. Nadat de Rotterdamse hoofdcommissaris voor hem een baan vond aan boord van een Panamees schip, werd hem de status van vluchteling verleend. Na een paar maanden kwam hij opnieuw naar Rotterdam en na een maandenlang verblijf op straat, keerde hij in wanhoop terug naar Polen. Daar kwamen in kranten en op de radio zijn ervaringen in ‘het Vrije Westen’ uitgebreid aan bod. De Nederlandse ambassade in Polen gaf aan dat de zaak L. als antiwesterse propaganda fungeerde. De pers rapporteerde dat Polen in het westen niet terecht kwamen in het beloofde land, maar in ‘Concentratiekamp De Rozenhof’.⁸³ L. legde uit dat hij was overgehaald door de Nederlander ‘Heniek’ – na een avond vol sterke drank – om niet terug te keren naar zijn boot. Heniek verleidde hem met verhalen over hoge Nederlandse lonen en de ware vrijheid. De volgende dag opende L. zijn ogen in een

78. BZ (1945-1955) 21292, Interne memo Buitenlandse Zaken, zonder kenmerk (15/3/1949).

79. Onduidelijk is op welke gronden hij werd toegelaten: BZ (1945-1955) 21292, Brief van hoofd RVD Grevelink aan Minister van Buitenlandse Zaken, kenmerk: 379/7b. (31/3/1949).

80. BZ (1945-1955) 21273 B, Verslag BVD over werknemers van Hongaarse legatie (1949).

81. ‘Wantrouwen in Stockholm’, *Het Parool* (11/10/1951).

82. NA, IND, inv. nr., 5.023.5027.862, Politieke vluchtelingen en de kosten van huisvesting, Nota van hoofd van de RVD aan Minister van Justitie, kenmerk: 34139B (17/1/1955).

83. NA, IND, inv. nr., 5.023.5027.862, Politieke vluchtelingen en de kosten van huisvesting, Gezantschap der Nederlanden in Warschau aan de Minister van Buitenlandse Zaken, kenmerk: 3134/509 (30/10/1954) Informatie verkregen uit twee krantenartikelen die verschenen in Poolse dagbladen (zij waren vertaald in het Engels door ambassade): Return, dagblad *Trybuna Ludu* 24/10/1954. Zonder Titel, dagblad *Gdansk* 22-23/10/1954.

politeicel en realiseerde zich dat zijn boot was vertrokken. De Poolse media meldden dat L. vervolgens zeven weken leefde als een gevangene, slechts onderbroken door het bezoek van een Poolse priester die hem aanraade niet terug te keren naar Polen, waar hem de strop of vijftien jaar cel wachtte. De priester was volgens L. niet geïnteresseerd in zijn welzijn, maar wilde informatie inwinnen over de Poolse infrastructuur. Hij trachtte naar eigen zeggen tevergeefs het Poolse consulaat te contacteren. Toen de Nederlandse autoriteiten hun interesse in L. verloren, stuurden ze hem voor vijf maanden naar De Rozenhof. Dat was volgens hem een gebouw omringd door prikkeldraad en een diepe slotgracht. Hij legde uit dat de bewoners zware straffen kregen als zij overdag op bed lagen of rookten en ook was het eten koud. L. meldde dat een rechercheur hem vaak verhoorde over het leven in Polen. Hij verbleef naar zijn zeggen in De Rozenhof met elf anderen. Twee van hen gaven alles wat er werd gezegd door aan het gezag. De hele week moest hij houthakken, behalve op zondag, dan was het tijd voor de mis en bij goed gedrag een bezoek aan de bioscoop. Uiteindelijk won zijn wens om terug te keren het van zijn angst en meldde hij zich op het Poolse consulaat. Daar wachtte hem een warm welkom en de gevreesde straf bleef uit. Na terugkeer in Polen kreeg hij zelfs een baan in een staatsbedrijf. Hij verafschuwde de pro-Westerse radio die het prikkeldraad van De Rozenhof nooit noemde.

Het dagblad *Trouw* reageerde op het ‘roerende verhaal van de Poolse zeeman die tegen zijn zin door Justitie in Nederland was vastgehouden’.⁸⁴ De krant deed navraag bij Justitie en rapporteerde dat zijn asiolverzoek was ingewilligd, maar dat ‘wij heus niet zo dwaas zijn dergelijke vreemdelingen hier tegen hun zin in te houden’.⁸⁵ De Nederlandse ambassadeur kreeg te horen dat het eten en de slaapzalen zeer behoorlijk waren en dat de tuin door de bewoners zelf was opgeknapt. Ook waren kerkbezoek en bioscoopbezoek mogelijk. Het betoog werd ondersteund met foto’s.⁸⁶ Het hoofd van de rvd citeerde een Tweede Kamerlid: ‘Het is inderdaad een oord, waar het lieflijk is om te vertoeven, al kwam ik er op een moment dat niet de rozen bloeiden, maar de chrysanten bloeiden en het huis versierden. Je zou er haast vluchtelingen voor willen worden om in een dergelijk oord te mogen vertoeven. [...] Overigens alle hulde voor de verzorging van de vluchtelingen en de wijze waarop een en ander geleid wordt’. Het hoofd van De Rozenhof meende dat de onverwachte terugkeer van L. werd gemotiveerd door de wens zijn familie weer te zien. Dat een Pool het vrije Westen verliet, omdat het hem hier niet beviel was natuurlijk niet mogelijk. De zaak van L. laat zien hoe groot de arg-

84. *Trouw* 26/10/1954.

85. *Trouw* 26/10/1954.

86. NA, IND, inv. nr., 5.023.5027.862, Nota van hoofd van de rvd aan Minister van Justitie, kenmerk: 34139B (17/1/1955).

waan was en hoe asielvragers konden dienen is de propagandastrijd tussen Oost en West.

De spanningen van de Koude Oorlog waren voor een ambtenaar van Buitenlandse Zaken ook op een andere manier belangrijk. Het verlenen van asiel aan Polen kon door de Poolse regering als een onvriendelijke daad beschouwd worden. Het was beter de asielverzoeken af te wijzen, omdat anders de Sovjets contra-agenten in Nederland zouden plaatsten. Deze agenten moesten de Polen controleren en dit kon alleen maar resulteren in 'ontvoeringen, moorden en bomaanslagen', zo vreesde de ambtenaar. Bovendien bestond het vermoeden dat uit vergelding Nederlanders die sedert de oorlog in de Sovjet-Unie verbleven, omdat ze daarheen door de Nazi's als dwangarbeider of militair waren verplaatst, niet mochten repatriëren. Verslechtering van de relatie met de Sovjetautoriteiten was betreurenswaardig, maar het was geen reden af te wijken van het traditionele standpunt dat Nederland aan 'alle werkelijke politieke vluchtelingen' asiel verleende.⁸⁷ De ambtenaren van verschillende ministeries hadden, zo blijkt hier, niet altijd dezelfde uitgangspunten.⁸⁸

Van het Koude Oorlog-*frame* maakten diverse actoren gebruik. Zoals we zagen, konden asielvragers een rol spelen in propaganda, maar ook de BVD en Buitenlandse Zaken maakten gebruik van dit *frame*. Buitenlandse Zaken was bang voor een verstoorde relatie met het Oostblok, terwijl de BVD de politieke antecedenten centraal stelde. Het valt op dat Justitie in de persoonsdossiers weinig refereerde aan het idee van spionage.

Het Nederlands belang-*frame*

Actoren verwezen, binnen dit *frame*, enerzijds naar het economische voordeel dat toelating van asielvragers opleverde, anderzijds benadrukten zij de nadelige gevolgen voor de Nederlandse samenleving. Het hoofd van de RVD raadde zijn minister aan geen nieuwe vluchtelingen op te nemen. De politieke en economische toestanden in Nederland waren volgens hem veel beter dan die in andere landen, maar zij konden niet allen in 'ons kleine dichtbevolkte land [...] worden opgenomen'. Het stereotype beeld van Oost-Europeanen vergemakkelijkte inwilliging niet.⁸⁹ Uit onderzoek bleek volgens het hoofd van de

87. BZ (1945-1955) 9035 Polen, Interne memo's toelating Poolse vluchtelingen (2/11/1946) en (12/11/1946).

88. Zie ook Saskia Bonjour ten aanzien van de verschillen in benaderingswijze van de ministeries van Sociale Zaken en Justitie omtrent gezinshereniging: S. Bonjour, 'Ambtelijke onmin rond gezinnen van gastarbeiders. Beleidsvorming inzake gezinsmigratie in Nederland, 1955-1970', *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 8: 1 (2008) 101-127.

89. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.427, Interne nota van hoofd van de RVD Grevelink aan de Minister van Justitie, zonder kenmerk (25/9/1945).

rvd dat voor de oorlog veel Oost-Europeanen in Nederland werkloos waren of misdadigers, omdat zij 'te lui waren om te werken'. Zij konden slechts aanvaard worden, indien wezenlijk Nederlands belang bestond, want in de toekomst waren veel moeilijkheden te verwachten wanneer men deze 'ongewenste en overbodige vreemdelingen' weer kwijt wilde. Hij verwachtte – net als de Minister van Justitie – dat sommige Oost-Europeanen zich in Nederlanden zouden misdragen.

Het ging Justitie om het gedrag van de asielvragers. De Joegoslaaf L. en de Duitser S. zaten in vreemdelingenbewaring wegens onzedelijk gedrag. Bij zijn arrestatie in een fabriek meldde S. vluchteling te zijn. Volgens het rapport ontmoette hij homoseksuelen en legde hij 'fantastische verhalen af omtrent politieke vervolging'. Justitie zette hem uit naar Duitsland. L. verbleef al eerder in Nederland en was in 1939 wegens een zedenmisdrif verwijderd. L. legde volgens Justitie in detentie 'onvolledige en kennelijke onware verklaringen' af.⁹⁰ Verder probeerde Justitie potentiële criminelen te weren. De Bulgaar S. bezat criminele antecedenten in Turkije en moest na wangedrag uit Nederland vertrekken. De Tsjecho-Slowaak W., de Roemeen L. en de Polen S. en L. pleegden allen criminele delicten in Duitsland. In deze casussen ging het om de persoonlijke gedragingen – zedelijk en crimineel gedrag – van de asielvragers en het gevaar dat zij waren voor Nederland.

Nederlandse economische belangen konden leiden tot afgifte van een verblijfsvergunning. De UNHCR klaagde dat een vreemdeling, die tijdens een zakenreis om asiel vroeg goede kansen had op toelating. Was hij geen zakenman, dan was hij in principe kansloos ook al ontvluchtte hij Siberië. Men zag hem 'als een paria in deze maatschappij, en wordt dienovereenkomstig behandeld'.⁹¹ In de ministerraad werd opgemerkt dat het onwenselijk was Oost-Europese vreemdelingen op wie het bedrijfsleven gesteld was lange tijd te detineren.⁹² Dit gold overigens niet alleen voor zakenlieden, ook ervaren mijnwerkers konden rekenen op een verblijfsvergunning indien zij bereid waren ondergronds te werken. Veel van de Tsjecho-Slowaakse asielvragers waren vooraanstaande zakenlieden of industriëlen, die door hun speciale kennis of vakkundigheid voor het Nederlandse bedrijfsleven bruikbaar en nuttig waren.⁹³ Zij bezaten een netwerk in Nederland. Justitie vermoedde dat hun weigering terug te keren naar hun land geschiedde op aanraden van

90. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1975, Van hoofd van de rvd Grevelink aan Secretaris Generaal van Justitie Tenkink, kenmerk: AI 379B (23/8/1955).

91. BZ (1945-1955), 19340 Aantallen vluchtelingen, Nota door Brouwers van UNHCR. Naam nota: De positie van de vluchtelingen in Nederland, gemaakt door UNHCR van 1953, zonder kenmerk. (1953).

92. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Nota van de Minister van Justitie aan sg, kenmerk: W/vr. 1132 (9/8/1949).

93. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Nota: 'Betreft verblijf van vreemdelingen in ons land', van Referendaruis Van West de Veer aan sg, zonder kenmerk (2/3/1949).

Nederlandse belanghebbenden.⁹⁴ Een beleidsstuk laat vier zaken zien van Tsjecho-Slowaken die arrestatie vreesden bij terugkeer vanwege hun anti-communistische sympathieën.⁹⁵ De zakenman B. mocht blijven, vanwege zijn 'uitmuntende kwaliteiten'. Wel moest hij bewijzen dat zijn bedrijf was genationaliseerd en het vermogen van zijn firma in beslag was genomen. P. reisde met zijn gezin naar Nederland op een transitvisum met als eindbestemming Guatemala. Hij kreeg een tijdelijke verblijfsvergunning, nadat hij had toegezegd naar Amerika te vertrekken. Het bedrijf van H. was nog niet genationaliseerd en van acuut levensgevaar in Tsjecho-Slowakije was geen sprake. H. had bovendien een geldig paspoort en vrouw en kinderen, die hem konden nareizen. Zijn asielverzoek wees Justitie af. De ongehuwde S. was een 35-jarige bankwerker die zonder geldige papieren Nederland binnenreisde. S. vond in Nederland 'een zeer gevaarlijke baan in de stikstof-industrie', waarvoor geen andere mensen te vinden waren. Sociale Zaken wilde S. daarom graag een arbeidsvergunning verlenen. Justitie willigde zijn verzoek in, omdat zijn toelating een wezenlijk Nederlands belang diende. Er bestond bovendien geen gevaar dat familieleden zich bij hem zouden voegen. Duidelijk is dat huwelijks staat en economisch belang de kansen op asiel beïnvloedden. Opvallend is ook de willekeur. Van de vier personen werden er drie (tijdelijk) toegelaten, terwijl er in alle gevallen sprake was van anticommunistische sympathieën.

De alleenstaande zakenman R. reisde op een zakenvisum – op uitnodiging van een import- en exportonderneming – naar Nederland in 1949.⁹⁶ Nadat zijn visum verliep, weigerde hij terug te keren naar Tsjecho-Slowakije en vroeg asiel aan. R. was volgens de directeur van deze firma sterk anticommunistisch en hij kon de export van zijn firma laten toenemen. De opmerking van de directeur dat R. een anticommunist was – overigens zonder nadere onderbouwing – moest sympathie opwekken. Justitie merkte op dat onder zijn referenties veel klinkende namen uit het bedrijfsleven voorkwamen. De al eerdergenoemde Valk achtte R. betrouwbaar en bevestigde dat hem gevangenschap wachtte bij terugkeer.⁹⁷ De procureur-generaal concludeerde dat hij in zijn land van herkomst gevaar voor zijn leven had te vrezen.⁹⁸ Justitie betwijfelde zijn oprechtheid, vooral omdat hij zonder problemen een

94. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.3397, Interne nota van hoofd van RVD aan Minister van Justitie Weijers geschreven voor Ministerraad, kenmerk: Nota 270 (juli 1949).

95. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Nota: 'Betreft verblijf van vreemdelingen in ons land', van Referendaruis Van West de Veer aan SC, zonder kenmerk (2/3/1949).

96. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.143, brief van Internationale Import- & Exportonderneming L.J.J. de Vreeze & Zonen aan PG van Amsterdam, zonder kenmerk (16/4/1949).

97. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.143, Brief van Valk aan Commissaris van Politie Stoett, (23/4/1949).

98. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.143, Van PG van Thiel aan RVD, kenmerk: P. 487/49 (29/4/1949).

paspoort verkreeg. Uit een interview bleek dat R. uit was op geld en weinig gecharmeerd was van het communisme, omdat dit systeem zijn carrière schaadde. Hij was ‘een onsympathieke opportunist’, maar juist daarom was hij ongevaarlijk.⁹⁹ Gezien zijn nut voor het bedrijfsleven en het ontbreken van communistische sympathieën kreeg R. een verblijfsvergunning.

Het gedrag tijdens de Tweede Wereldoorlog van de asielvrager was van invloed, getuige het dossier van de Poolse arbeider J. Hij kwam in 1938 naar Nederland en ondervond naar eigen zeggen vele problemen met de Duitse bezetters en zat daarom lange tijd ondergedoken. Hij collaboreerde volgens getuigen niet met de Duitsers. De BVD waarschuwde voor zijn communistische gezindheid. Hij ging om met leden van de CPN en verspreidde communistische ideeën op de werkvloer. Volgens de politie zei hij op zijn werk ‘wacht maar, als de Russen hier zijn, zijn wij de baas’.¹⁰⁰ Overigens stond hij erom bekend lui te zijn en traag te werken.¹⁰¹ Alsof dat niet erg genoeg was, sprak hij ook nog laatdunkend over leden van het Koninklijk Huis. Hijzelf maakte bezwaar tegen uitleiding naar Rusland, omdat hij verbanning naar Siberië voorzag, aangezien hij al lang in Nederland woonde. De commissaris van politie van zijn woonplaats achtte – ondanks het feit dat J. al meer dan tien jaar in Nederland verbleef – verwijdering noodzakelijk.¹⁰² De redenen waren zowel dat J. door zijn communistische ideeën de veiligheid in Nederland in gevaar bracht, als de afwezigheid van economisch belang. De procureur-generaal achtte J.’s communistische gezindheid niet genoeg om tot uitzetting over te gaan. Dit werd bevestigd door Justitie.¹⁰³ In deze zaak zien we drie zaken samenvallen: de angst voor communisten, de houding tijdens de oorlog en het economische belang voor Nederland.

Netwerken waren belangrijk, zoals we zagen bij zakenlieden. Poolse deserteurs ontbeerden die. Wel vermoedde Justitie dat het Poolse vluchtelingencomité en Poolse geestelijken de komst van meer Polen aanwakkerden.¹⁰⁴ Hoe belangrijk steun was van een netwerk, liet de zaak van de Bulgaarse student L. zien. Hij reisde op instigatie van een vriend op eigen gelegen-

99. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.143, Rapport van politie Amsterdam, zonder kenmerk (26/7/1949).

100. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.199, Rapport Utrechtse Vreemdelingendienst, kenmerk: E/8 2229/50 (10/3/1950).

101. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.199, Nota BVD aan PG van Dullemeen van Amsterdam, kenmerk: 80008 (4/3/1950).

102. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.199, Hoofdcommissaris van Politie Vlissingen aan PG Den Haag, kenmerk: no. 824 (1/7/1950 en 11/7/1950).

103. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.199, Nota van PG van Den Haag aan Minister van Justitie, kenmerk: 207/608 R.P. (14/7/1950) en Nota van SG aan PG van Den Haag, kenmerk: 22830E/3 (26/10/1950).

104. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1968, Nota SG aan de Minister van Justitie, kenmerk: T/R 25 (15/1/1952).

heid naar Nederland, waar hij onderdak vond in het huis van een commissaris van politie. De zoon van de commissaris was actief betrokken bij het opvangen van Oost-Europese studenten. Een bevriende hoogleraar vernam van de vreemdelingenpolitie dat men in het geval van L. 'de hand over het formalistisch ambtelijk hart streek', wanneer binnen een week een aanzienlijk bedrag bijeen was gebracht. Volgens hem vergiste de politie zich in 'de offervaardigheid van Utrechtse hoogleraren en andere burgers voor wie het asylrecht van ons land en de strijd tegen het communisme meer is dan een gemakkelijke frase alleen'.¹⁰⁵ Toen bleek dat het geld snel bijeen was gebracht, krabbelde Justitie terug. Van een dergelijke toezegging kon geen sprake zijn; illegale grensoverschrijders moesten worden uitgeleid. Eenmaal terug in Duitsland kon L. een vestigingsverzoek indienen. Een uitzondering maken voor L. was onwenselijk, want dit leidde slechts tot de komst van meer Oost-Europeanen.¹⁰⁶ Een extra probleem was het ontbreken van betrouwbare gegevens over L.'s criminele en politieke achtergrond.¹⁰⁷ Ondertussen stuurden de hoogleraar en de zoon van de commissaris brieven aan de koningin en aan Kamerleden. De vraag of het noodzakelijk was L. uit te zetten, werd zelfs gesteld in de ministerraad. In de marge van de notulen van het overleg krabbelde de minister dat een 'bevredigende oplossing' in voorbereiding was.¹⁰⁸ Een telefoonnotitie leerde dat L. uit bewaring was vrijgelaten en een verblijfsvergunning verkreeg.¹⁰⁹ De zaak van de Bulgaar L. laat de gevoeligheid van de Minister van Justitie zien voor externe druk en de ondersteuning die sommige Oost-Europeanen ten deel vielen. Al voorzag de minister een precedent, hij verkoos het voorkomen van protest.

Het Medemenselijkheids-frame

De offervaardigheid van de Utrechtse professoren, die hier boven werd genoemd, was groot, maar humanitaire argumenten speelden over het algemeen een opvallend kleine rol. Een Nederlandse vrouw die door haar huwelijk met een Pool haar nationaliteit verloor, raakte in de problemen toen zij bij terugkeer in Nederland geen verblijfsrechten had. Zij verklaarde dat relatieproblemen ten grondslag lagen aan haar terugkeer. Ook was haar man

105. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.105, Brief van Professor C.D.J. Brandt aan Minister van Justitie (3/9/1949).

106. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.105, Nota van medewerker RVD Schoneveldt aan SG, kenmerk: 42496 (7/9/1949).

107. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.105, Van hoofd van de RVD Grevelink aan SG, kenmerk: 424296 (8/9/1949).

108. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.105, Verslag notulen Ministerraad van 5/9/1949. Van Kabinet van Minister van Justitie aan SG, kenmerk: W/vr./1167 (13/9/1949).

109. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.105, Telefoonnotitie Ministerie van Justitie (12/9/1949).

een felle communist en hij verwaarloosde hun kind. Toen echter niet veel later haar man in Nederland opdook, vertelde zij Justitie dat haar eerdere verklaringen vals waren en bedoeld om een verblijfsvergunning te krijgen. De vrouw en haar kapelaan drongen in brieven aan op toelating, omdat de eenheid van het gezin belangrijk was en dat het kind naar zijn vader verlangde.¹¹⁰ Een andere vrouw – Maria Toet, over wie de juristen Betty de Hart en Thomas Spijkerboer eerder schreven – was oorspronkelijk Nederlandse, maar verloor haar nationaliteit door huwelijk met een Pool en vertrok met hem naar Polen.¹¹¹ Zij keerde terug in 1955 en vroeg asiel aan, omdat zij zich niet kon verenigen met het communistische regime en omdat haar man haar mishandelde en aan de drank was. Zij hoefde niet lang in bewaring te blijven en dook na afloop van haar afwijzing onder. Deze zaak genereerde bij het publiek en politici veel belangstelling. De minister betwijfelde haar geloofwaardigheid en hij vroeg zich af of zij voldoende redenen had om haar echtgenoot te verlaten. De redenen voor zijn twijfels kwamen voort uit het feit dat zij zich pas zes weken na aankomst bij de politie meldde en omdat zij een relatie begon met de man van een overleden zus. Het feit dat zij uit bewaring werd vrijgelaten, ondanks dat haar betrouwbaarheid niet vaststond, laat een humaan gezicht van Justitie zien.

Het imago van het tolerante Nederland was vooral richting het buitenland belangrijk. In discussies rondom De Rozenhof kwam naar voren dat de oprichting ervan, in het op het gebied van asielrecht vooraanstaande Nederland, mogelijk de aandacht trok van andere landen.¹¹² Ook werd opgemerkt dat opsluiting van de asielvragers in een kamp ‘allerlei reacties zou oproepen van de zijde van hen, die menen dat de slachtoffers van de politiek der Oost-Europese landen meer gastvrijheid geboden moet worden’.¹¹³ Actoren wezen erop dat Nederland zijn grote vooruitgang dankte aan onder meer de komst van vluchtelingen in een ver verleden.¹¹⁴ Een verwijzing naar de toekomst was opvallend. Justitie stelde dat als nu onderdak werd verleend aan alle personen

110. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.93, Brieven van de vrouw (28/7/1950) en kapelaan (juli 1950)

111. B. de Hart, ‘Maria Toet en andere verhalen. De nationaliteit van de gehuwde vrouw en de constructie van de natiestaat’, *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 25 (1999) 183-206; B. de Hart, ‘The morality of Maria Toet. Gender, citizenship and the construction of the nation-state’, *Journal of Ethnic and Migration Studies* (2006) 32: 1, 49-68, aldaar 49-50; T.P. Spijkerboer, ‘Freedom and constraint in adjudication. Dutch courts on aliens law 1946-1967’, in: A. Böcker e a. (eds.), *Migration law and sociology of law* (Nijmegen 2008) 345-354.

112. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Nota SG aangaande Nota 270 aan Minister van Justitie, kenmerk: T/P 275 (16/7/1949).

113. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Opmerkingen van SG op nota van hoofd van de RVD naar aanleiding van Kamervragen na bespreking van Nota 270: vreemdelingen uit Oost-Europa (20/9/1949).

114. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.258, Opmerking van Eerste Kamerlid Scheps in verslag op Ministerie van Justitie aangaande vluchtelingenaffaires, zonder kenmerk (22/2/1952).

die vluchtten vanwege onprettige levensomstandigheden, er in de toekomst voor personen die vluchtten vanwege gevaar voor hun leven geen plaats meer was.¹¹⁵

Een enkele keer werd verwezen naar hoe Nederland was omgegaan met de Duitse joden voor de oorlog. Een ambtenaar van Justitie, merkte op dat geen van de Polen die hier om asiel vroeg, naar zijn land van herkomst was uitgezet. Hij verklaarde deze coulante houding van Justitie door het lot van joden voor en tijdens de oorlog.¹¹⁶ Bij de komst van de Tsjecho-Slowaakse zakenlieden werd eveneens gerefereerd aan joodse vluchtelingen. Bij de Tsjecho-Slowaken was echter een veel groter gevaar voor toelating van gevaarlijke elementen te verwachten dan bij de joodse vluchtelingen, meenden de ambtenaren.¹¹⁷

Conclusie

In het huidige asieldebat wordt met enige weemoed gerefereerd aan de Koude Oorlog, toen toelating van asielzoekers nog weinig problematisch was. Het klimaat in Nederland verhardde pas toen het aantal asielzoekers toenam en zij niet langer uit Oost-Europa kwamen. Uit dit artikel blijkt dat Justitie veertig jaar eerder al vreesde voor toename van aantallen, als Justitie geen straffere houding aannam. Een soepele houding zorgde er maar voor 'dat het punt van verzadiging hier te lande op funeste wijze des te vroeger [werd] bereikt'.¹¹⁸ Gezien het geringe aantal asielverzoeken en de herkomstlanden van de asielvragers, was deze afwerende houding niet voor de hand liggend. Zij waren gevlucht, soms op heroïsche wijze, voor communistische dictators die ook in Nederland angst inboezemden. Dit artikel liet zien dat deze Oost-Europeanen met weinig gejuich werden ontvangen. Een goed vreemdelingenbeleid bestond volgens Justitie niet uit opname van vreemdelingen van wie de politieke en criminele antecedenten onbekend waren.¹¹⁹ Achterdocht – en niet welwillendheid – was typerend voor de asielpraktijk. Eerdere auteurs, die het restrictieve beleid in deze periode noemden, had-

115. NA, IND, inv. nr., 5.023.5027, Nota Van West de Veer (referendaris, hoofdamtenaar ter beschikking van de SG) aan SG, zonder kenmerk (2/3/1953).

116. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1968, Notitie Van West de Veer aan SG Tenkink, zonder kenmerk (2/1/1952).

117. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, SG aan MvJ Aangaande nota 270, kenmerk: T/P 160 (22/4/1949).

118. NA, IND, inv. nr., 5.023.5026.1785, Nota: 'Betreft verblijf van vreemdelingen in ons land', van Referendaris Van West de Veer aan SG, zonder kenmerk (2/3/1949).

119. NA, IND, inv. nr. 5.023.5026.427, Nota van hoofd van de RVD Grevelink aan de Minister van Justitie, Nota: Wat is er tegen de geste van de Nederlandse regering om wat Polen op te nemen?, kenmerk: K/vr. 526 (10/3/1946).

den nauwelijks oog voor de praktijk. Dat is opvallend omdat onderzoek voor andere landen en andere periodes laat zien dat beleid en praktijk ver uiteen kunnen lopen. De argumenten die in de praktijk werden gebruikt, zo laat het hier gepresenteerde onderzoek zien, waren doorslaggevend voor de uitkomst van een asielverzoek. Soms vielen beleid en praktijk samen, maar veel vaker hadden beide weinig met elkaar te maken, of ging de praktijk tegen het beleid in. Er werden tijdens de Koude Oorlog asielvragers toegelaten, als vluchteling of anderszins, maar het beleid was in principe restrictief. Daarbinnen waren de kansen geenszins voor iedereen gelijk. In dit artikel werd gekeken wanneer, hoe en waarom van het beleid werd afgeweken. We zagen dat niet het risico van vervolging, de kans op asiel bepaalde, maar eerder zaken die niet genoemd werden in het beleid, zoals de vrees voor precedentwerking, de gezinssituatie van de asielvragers en hun geslacht, en het belang van het bedrijfsleven.

Bij de zoektocht naar een verklaring werden de argumenten in vier *frames* verdeeld. Binnen het juridische *frame* vielen vooral de vrees voor het precedent en de twijfels over vluchtmotieven op. Treffend was het voorbeeld van de Tsjecho-Slowaakse student, wiens politieke motieven oprecht leken, maar die door Justitie juist niet werd toegelaten, terwijl zijn twee reisgenoten – met veel minder sterke motieven – op andere gronden wel een verblijfsvergunning kregen. De vluchtmotieven werden zelden inhoudelijk beoordeeld. Justitie vermoedde dat veel van de Oost-Europeanen geen vervolging hoefden te vrezen in hun land van herkomst, maar economische motieven hadden voor hun asielaanvraag. Deze redenering – ook veelvuldig aanwezig in het huidige debat – zou je niet verwachten in deze periode en in de dossiers van personen die communistische regimes ontvluchtten.

Het Koude Oorlog-*frame* liet zien dat de angst voor toelating van spionnen groot was, getuige onder meer de oprichting van De Rozenhof, waar Justitie gedurende een jaar de politieke en criminele antecedenten van asielvragers kon onderzoeken. Overigens was de opening van dit interneringskamp ook bedoeld om Polen af te schrikken die nog naar Nederland wilden reizen. Deze Nederlandse houding werd vervolgens weer door de Poolse overheid in een antiwesterse Koude Oorlogsretoriek gebruikt. Het beeld van de heroïsche anticommunist speelde nauwelijks een rol in de analyses van Justitie, zo laat dit artikel zien. Dit imago was overigens soms bij het publiek wel belangrijk, zoals bleek uit de (succesvolle) interventie van een aantal hoogleraren ten behoeve van een Bulgaarse student.

Bij het Nederlandse-belang-*frame* ging het zowel om argumenten voor toelating als afwijzing. De invloed van de netwerken van een Tsjecho-Slowaakse zakenman of Hongaarse diplomaat was duidelijk aanwezig. Kansen op werk – bijvoorbeeld voor een mijnwerker – waren belangrijk. Werkloze (erkende) vluchtelingen kostten geld en konden gevaar opleveren voor de publieke orde, zo meende Justitie. Opvallend is in hoe weinig zaken humanitaire overwe-

gingen meespeelden en hoe onbelangrijk dus het medemenselijkheids-*frame* was. In beleidstukken werd wel geregeld verwezen naar het tolerante en gastvrije Nederland, maar in pleidooien van actoren was van humane overwegingen nauwelijks sprake.

Nederland was, in weerwil van het gangbare beeld in de wetenschappelijke literatuur en in het huidige politieke debat, in de eerste tien jaar na de oorlog zeker niet gastvrij. De vijanden van onze vijanden wachtten een allesbehalve warm onthaal. Dat is een belangrijke constatering want deze periode wordt veelvuldig gebruikt als ijkpunt – ‘ten tijde van de Koude Oorlog was Nederland nog gastvrij’ – in hedendaagse debatten. Justitie voer een restrictieve koers. In de praktijk bleek dat veel asielvragers toelating verkregen, niet omdat zij gezien werden als fervent anticommunisten, maar omdat Justitie simpelweg geen andere optie zag. Indien niets duidde op een crimineel verleden, zedelijk wangedrag, communistische sympathieën of een verblijf in een veilig derde land, was er kans op asiel. Uitzetten naar een aangrenzend land was dan onmogelijk, en aangezien deportatie naar een IJzeren Gordijnland lastig was, was een vrij vaag gemotiveerd beroep op levensgevaar al voldoende voor toelating. Het beleid was restrictief, maar in de praktijk werd naar oplossingen gezocht om – als het niet anders kon – mensen toe te laten, zonder aan dat beleid afbreuk te doen. De speelruimte binnen het in essentie restrictieve beleid werd bepaald door het Nederlandse belang: asielvragers werden toegelaten indien ze een politiek-ideologisch of economisch nut hadden.

Over de auteur

Tycho Walaardt (1975) is als promovendus verbonden aan de vakgroep Geschiedenis van de Universiteit Leiden. Zijn promotieonderzoek maakt deel uit van het nwo VICI-project van Marlou Schrover genaamd: ‘Verschillen die verschil maken: gender, migratie en vermeende sociale kwetsbaarheid’. Nadat hij in 2000 de studie geschiedenis afrondde, was hij werkzaam voor de Nederlandse Immigratie- en Naturalisatiedienst en het Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties.

E-mail: t.walaardt@hum.leidenuniv.nl